

תעלומת כל נדרי: למה יהודים בוכים בהתרת נדרים?

השם הבא אינו מוכר כיום בציבור הרחב, אך בעבר היה זה אדם נחשב בקהילת אנשי-הרוח בגרמניה. פרנץ רוזנצווייג היה פילוסוף יהודי גרמני לפני כמאה שנה. הוא גדל במשפחה ליברלית מתבוללת וכמה מבני דודיו המירו את דתם לנצרות. אחרי ליל ויכוחים ארוך שניהל בגיל 27 עם בן-דודו ובו השתכנע כי היהודים הפכו להיות עם קטן ולא משפיע – החליט להמיר את דתו.

אחרי ראש השנה נפגש פרנץ עם אמו, בידו החזיק את 'ספר התנ"ך בגרסה הנוצרית' וסיפר כי אחרי יום הכיפורים הוא ימיר את דתו. הוא הוסיף כי בכוונתו ללכת עמם לבית הכנסת ביום הקדוש, משום שברצונו לעשות את השינוי מתוך היותו יהודי-דתי ולא כאדם תלוש. האימא המזועזעת – שלא הייתה אדם דתי – צעקה כי לא תיתן להיכנס לו לבית הכנסת והיא רואה בו משומד ומשוקץ.

פרנץ עזב את הבית ונסע לברלין. במשך יום הכיפורים הוא הסתגר בבית כנסת אורתודוקסי בעיר וחווה זעזוע. הוא נשבר במיוחד בתפילת "כל נדרי". הלחן המרגש שמעורר את האדם לתשובה ולחרטה על נדריו, עורר בו געגוע לצור מחצבתו. אחרי יום הכיפורים כתב לאמו: "נדמה לי כי מצאתי דרך תשובה". החל מאותו יום הוא הלך והתחזק בשמירת המצוות ונפטר (בגיל צעיר) כיהודי דתי¹.

התפילה המוכרת ביותר בציבור הרחב היא ככל הנראה תפילת "כל נדרי". היא נאמרת ברגעים הפותחים את היום הקדוש בשנה, בית הכנסת מתמלא באנשים מפה לפה ולב כל אחד נרעד למשמע המנגינה המרטיטה². אבל עד כמה שמדובר בקטע פופולארי, כך התופעה היא חסרת הבנה לחלוטין.

על פניו, ניתן לדרוש כאן את דברי חז"ל: "הכול תלוי במזל אפילו ספר תורה שבהיכל". אפילו ספר תורה צריך מזל כדי שיוציאו אותו מהארון ויקראו בו. כך יש לומר בענייננו כי תפילות מסוימות זכו למזל והן הפכו להיות פופולאריות ומעוררות את הנפש – למרות שלא ממש ברור מה נוגע בלב בהן.

"כל נדרי" הוא בסך הכול נוסח משפטי של התרת נדרים. אנו מכריזים כי ההתחייבויות אותן לקחנו על עצמנו בעבר ובעתיד ושכחנו מהן - יהיו בטלות ומבוטלות. כמובן, מדובר ללא ספק באמירה יהודית טיפוסית... לבטל מראש את כל מה שנבטיח³ ... אך כיצד הפכה הכרזה משפטית כזו לפסקה

¹ סיפור – כל נדרי ביער: החסיד ר' זלמן ברונשטיין היה חייל בצבא האדום במלחמת העולם השנייה. הוא לחם בחזית הקרב ועמד בפני סכנת חיים. פעם נח בבונקר ושמע קצין רוסי מפזם לעצמו שיר לכת. ברונשטיין ניחן בחוש מוזיקלי מפותח ולא היה יכול לסבול את הזיוף. הוא אזר אומץ ותיקן את הקצין. האישי הקשיב ונדהם: "עם קול כמו שלך אתה מסכן את חיךך בשדה הקרב"? באותו יום העבירו את ברונשטיין למקהלת הצבא האדום. חייו של ברונשטיין השתנו מהקצה אל הקצה והוא המיר את שדות הקרב בהופעה מול חיילים מותשים. פעם קיבל לידיו את תאריך ההופעה הבאה ועיניו חשכו: הופעה מול מאות רופאים-חיילים בבוקר של יום הכיפורים. הוא היה בהלם: איך ישיר שירי לעז בעיצומו של היום הקדוש? באותו בוקר התלונן על כאבים עזים בגרונו שמונעים ממנו להוציא קול. חברי המקהלה נאלצו לצאת לדרך בלעדיו. הוא שכב במיטה, עצם עיניו וניסה לשחזר את תפילות היום. לפתע נפתחה הדלת, עמדו שם שלושה קצינים בכירים. "ברונשטיין, היום יום כיפור, אנחנו מבקשים לשמוע כמה שירים יהודיים". הם יצאו ביחד אל מאחורי המחנה, צמח שם יער עבות והם נעמדו בין העצים. זלמן נעמד קדימה והחל לשיר: "על דעת המקום ועל דעת הקהל", הוא המשיך עם "כל נדרי" וסיים בניגון החסידי האהוב עליו: "הניגון מפולטבה". הוא הסתובב אחורה וראה מראה שלא יישכח. שלושת הקצינים החסונים התייפחו כמו ילדים קטנים. לרגע אחד הם שבו הביתה, עומדים על יד אבא ושירים "כל נדרי". ברונשטיין חשב לעצמו: "מי יודע, אולי לשם הרגע הזה, שלחה ההשגחה העליונה את הקצין ההוא באותו בוקר" ... ר' זלמן ברונשטיין שרד את המלחמה ושימש כחזן הראשי בבית הכנסת המרכזי בכפר חב"ד.

² סגולת ספר התורה הראשון: במיוחד שישנה גם סגולה גדולה בהוצאת הספר מהארון לאמירת כל נדרי. כך כותב ר"ח וויטאל (והובא במחזור שלנו): "המנהג שנהגו להוציא ס"ת או ג' ס"ת בליל יוה"כ ואומרים עליו כל נדרי, שמעתי מחבר אחד שציווהו מורי [האריז"ל] פעם אחת בליל יו"כ"פ שיקנה מצות הוצאת ס"ת בלילה היא בכל מה שיוכל לקנותו!, כי אז היה צריך לתקן איזה ענין והודיע לו כוונה גדולה שיכוון בעת הוצאת הס"ת".

³ בדיחה: סוחר יהודי זקן העביר לבנו את סודות המקצוע. ראשית, הקפד תמיד לעמוד בכל הבטחה שהבטחת. שנית, לעולם אל תבטיח...

הפותחת את תפילות היום הקדוש? מה טמון בה שמעורר את הלב לתשובה? הדבר דומה לכך שמישהו יכתוב לחן מרטיט על נוסח "מכירת חמץ", שטר "היתר עסקה" או "פרוזבול"!

הנה הקושיה בספר חשוב שנדפס באמריקה לפני כמה שנה:

1. אוצר כל מנהגי ישרון עמוד 74: למה אומרים כל נדרי בניגון של בכי מדאיב לב ולפי הנראה אין בו שום עניין של בכי?

אנו נצמד מהפשט אל העומק: נתחיל עם המשמעות ההלכתית של תקנת התרת הנדרים ונמשיך עם הפירוש המעמיק במאמרי רבנו הזקן אודות צעקת הלב בכל נדרי. המסקנה תהיה כי מיליוני יהודים לא טועים. הנשמה האלוקית יודעת לזהות את הצעקה בבסיס התפילה הפותחת את היום הקדוש.

ב. תקנת התרת הנדרים בפתח השנה החדשה, מתחילה עם דברי המשנה הבאים:

2. משנה כריתות ז: חייבי חטאות ואשם ודאי שעבר עליהם יום הכיפורים, חייבים להביא אחרי יום פ.

המשנה מבהירה כי יום הכיפורים מכפר על עונות ופגמים רוחניים, אך אינו מפר התחייבויות. אדם שחטא לפני יום הכיפורים והתחייב להביא קרבן כלשהו – קדושת היום אינה מבטלת את ההתחייבות שלו והוא חייב להשלים אחרי החג.

דברי המשנה יוצרים בעיה לגבי הנדרים וההבטחות שלנו: אנו רגילים לפזר הבטחות והתחייבויות ("אעביר סכום מסוים לצדקה", "אלמד שיעור תורה כל בוקר", "אחזור הביתה יותר מוקדם מדי ערב", "אעניק לך קידום בעבודה"), אולם רגע אחרי מתן ההתחייבות, שוכחים ממנה. וכיון שיום הכיפורים אינו מבטל התחייבויות – נמצא כי הן מעכבות את כפרת היום.

(חמור מכך: לפעמים אדם מתחייב דברים לזולתו ואותו חבר בונה בניינים על גבי ההבטחה הזו ואולם האיש שהבטיח שוכח מכך וגורם עגמת נפש לחברו – והצער הזה מקטרג עליו ביום הדין).

את החומרה והתוקף הכרוכים ביצירת נדר, אפשר ללמוד משתי הדוגמאות הבאות: יעקב אבינו עזב את הארץ בחשש. אחיו רדף אחריו להרגו והוא הלך אל הלא-נודע בחרן. בצר לו, יעקב נדר "נדרי צרה". הוא אמר כי אם ישוב ארצה בשלום, יקים מצבה לה' בבית א-ל. אולם למעשה, ה' קיים את חלקו ושמר עליו בהליכתו ובחזרתו ואילו יעקב שכח מהנדר ושב ארצה והתעכב בסוכות. רש"י כותב כי האירוע הקשה עם דינה היה מסר חמור ליעקב: אתה לא קיימת נדרך וה' לא יקיים נדרו.

בראשית לה, א: ויאמר אלוקים אל יעקב [אחרי מעשה דינה] קום עלה בית אל. רש"י: לפי שאחרת בדרך נענשת ובא לך זאת מבתך.

סוג שני של נדר הוא בין אדם לחברו: לאחר שהתגלה ה' אל משה בסנה וציווה אותו לצאת למצרים לגאול את ישראל, התורה ממשיכה ומספרת כי משה הלך דווקא למדיין. הגמרא מסבירה כי כאשר ביקש משה לשאת את ציפורה לאשה, יתרו חשש מההאשמה החמורה שרדפה את משה, הרי הוא היה מבוקש במצרים על הרג המצרי עד שנאלץ לברוח משם. לכן משה נדר ליתרו כי הוא לא יחזור למצרים לעולם. וכיון שכן, לפני שהוא הלך למצרים להציל את ישראל – ולמרות החשיבות הקריטית של המשימה - ה' הורה לו ללכת תחילה ליתרו ולבקש את רשותו לבטל את נדרו.

נדריים סה, א: מי שנדר נדר לחברו - אין מתירים לו הנדר אלא בפני החבר. מנא הני מילי? דכתיב: 'ויאמר ה' אל משה במדין לך שוב מצרים כי מתו כל האנשים'. במדין נדרת - לך והתר נדרך במדין.

הראשונים מוסיפים נקודה חשובה: נדר הוא לא רק התחייבות משפטית, אלא הנדר נושא גם חשיבות מיסטית: המילים עומדות באוויר העולם ותובעות את קיומן. כך מביאים הראשונים סיפור נורא (ספר הערוך ערך חלד, ובקצרה ברש"י תענית ח, א ד"ה חולדה ובור): מעשה בנערה יפת תואר שהייתה

הולכת לבית אביה. כיון שהגיע חצי היום וצמאה, שלשלה את עצמה לתוך באר מים כדי לשתות ממיו. ביקשה לעלות ולא יכלה. בכתה וצעקה עד שעבר אדם אחד ושמע קולה. אמר לה: מי את? מבני אדם או מן הרוחות? אמרה לו: מבני אדם אני. אמר לה: אם אני מעלך, תינשאי לי?! אמרה לו: הן. העלה אותה ונתנו ברית זה לזה ואמרו: חולדה העוברת כאן ובאר מים זה - יהיו עדים בינינו.

הלכו כל אחד לדרכו ואותה נערה עמדה באמונתה וכל מי שהיה תובעה - הייתה ממאנת. והוא, כיון שעבר מכנגד פניה, תקפו יצרו ושכח והלך לעירו ונשא אישה אחרת. התעברה וילדה בן, אך כשהגיע לשלושה חדשים חנקתו חולדה. התעברה שוב וילדה זכר ונפל לבור מים. אמרה לו אשתו: אם כדרך כל אדם היו מתים בניך, הייתי אומרת צידוק הדין, אבל עכשיו שמתו במיתה משונה, אין זה בלא סיבה. גילה לה המעשה שנדר לאותה נערה, התגרשה ממנו ואמרה 'לך אצל חלקך שנתן לך ה'". הלך אצל אותה האישה ופרו ורבו בבנים ובנכסים ועליה אמר הכתוב: "עיני בנאמני ארץ".

ואכן משום חומרת הנדר, נפסק בשולחן ערוך הלכה למעשה, כי לא ידור אדם נדרים לעולם ואפילו אם רוצה לאלץ ולהכריח את עצמו להתרחק מאיסור.

שולחן ערוך יורה דעה סימן רג: צריך להיזהר שלא ידור שום דבר ואפילו צדקה אין טוב לידור, אלא אם ישנו בידו ייתן מיד ואם לאו – לא ידור עד שיהיה לו ... לא ירבה אדם בנדרי איסור ולא ירגיל עצמו בהם אלא יפרוש מדברים שראוי לפרוש מהם בלא נדר.

וכעת אנו מבינים את הבעיה עמה נכנסים ליום הדין: מצד אחד, ההתחייבויות שלנו עומדות באוויר העולם ומקטרגות עלינו, ומצד שני, אנו כבר שכחנו מהם **ולא יכולים** לקיים אותן. לפיכך קבעו חכמינו להפר את הנדרים ששכחנו מהם בערב יום הכיפורים ולהיכנס טהורים ליום הדין.

המקור הקדום ביותר לכך נמצא כבר בספר הזוהר:

זוהר משפטים קטו: ביום הכיפורים שהוא מעין העולם הבא, תיקנו לומר כל נדרי.

שיטה מקובצת נדרים כג, ב ד"ה רבא: ואנשי כנסת הגדולה תקנו לנו להסיר מן המכשול, כי כמה בני אדם יש שנדרים ושוכחים הנדר ואין באים לפני חכם להתיר ועוברים על נדרם בשוגג⁴. ו[לכן] תקנו שבתחילת יום הכיפורים בפתיחת תפילותיהם, יתוודו ויתחרטו מנדריהם כדי שלא ישכחו הדבר.

ואחרי כל זה אנו שבים ושואלים: האם זה באמת הנושא החשוב ביותר בו אמורים לפתוח את תפילות היום הקדוש?! האם לא היה מתאים יותר לקבוע את פסקת כל נדרי בסיום אחת התפילות (בדיוק כמו נוסח התרת נדרים בראש השנה שנאמר אחרי התפילה⁵)?

ג. לפני שנכנסים לעניין, נעיר בקצרה כי ישנן שתי נוסחאות יסודיות בקהילות ישראל בנוסח "כל נדרי": בנוסח האשכנזים מכריזים הצהרה הנוגעת לעתיד. "כל נדרי ... מיום כיפורים זה עד יום כיפורים הבא עלינו לטובה". אולם בנוסחאות הספרדים מדברים אודות העבר או משלבים את שתי הנוסחאות: "מיום כיפורים העבר עד יום כיפורים זה ומיום כיפורים זה עד יום כיפורים הבא עלינו".

⁴ חשוב לציין כי כל תקנת התרת הנדרים היא עבור נדרים שנשכחו בשוגג, אך אדם שזכר נדרו - חייב לקיימו. ההבהרה חשובה לאור הטענות שהעלו הנוצרים והמומרים במהלך הדורות כי היהודים מתכוונים לבטל את התחייבויותיהם לגויים. הטענה הובילה לכך שהיו משביעים את היהודים בשבועה משפילה הנקראת "שבועת היהודים" (ראו ויקיפדיה בערכו). יהודי שנשבע לחברו, היה לובש זר קוצים ונשבע בנוסח מיוחד בו מדגיש כי אינו מבטל שבועתו. הנושא נידון בהרחבה בוויכוח הגדול בפריס עם ר' יחיאל מפריש מבעלי התוספות.

⁵ ההבדל בין התרת הנדרים בראש השנה ליום הכיפורים הוא, שמעיקר הדברים יש לבטל הנדרים בתחילת השנה והיינו לפני ראש השנה, ורק כיון שיש קהל יותר גדול ביום הכיפורים, לכן התקינו להפר גם ביום זה.

בין שתי הנוסחאות ישנו הבדל מהותי: בנוסח האשכנזים יש רק הצהרה מקדימה אודות העתיד, אנו מכריזים מראש שכל נדר שננדור בלי משים יהיה בטל, אך לא התרה והפרה של הנדרים שכבר נעשו. מאידך, בנוסח הספרדים נכללת גם התרה והפרה של נדרי העבר.

יסודו של הוויכוח הוא בדברי חתנו של רש"י, רבי מאיר בן שמואל, גישה שהורחבה יותר בדברי בנו, רבי יעקב, המכונה רבינו תם.

רבינו תם מעלה קושיות על השיטה הנהוגה אצל הספרדים: א. כדי לבטל נדר, חייב להיות נוסח של חרטה על עצם הנדר תוך מתן הסבר והתנצלות כי אילו היה הנודר מבין מראש את משמעות הנדר, לא היה נודר. אולם בנוסח כל נדרי אין דברי חרטה. ב. כדי לבטל נדר נדרש הרכב בית דין של שלושה, דבר שאינו קיים באמירת כל נדרי. ג. נפסקה ההלכה שצריך לפרט את הנדר בכדי לבטלו.

לכן רבינו תם מסתמך על דברי הגמרא בראש השנה כי בתחילת שנה, נהוג להעניק הכרזה מקדימה אודות העתיד ולבטל מראש את הנדרים שננדור בלי משים ונשכח מהם.

3. נדרים כג: הרוצה שלא יתקיימו נדריו, יאמר בראש השנה כל נדר שאני עתיד לידור יהא בטל.

ספר הישר לרבינו תם, חידושים סימן ק: כל נדרי דאמרינן בליל יום הכיפורים, הגיה אבא מארי זצ"ל [רבי מאיר בן שמואל]: מיום כיפורים זה עד יום כיפורים הבא עלינו לטובה. והאומר 'מיום כיפורים שעבר' אינו אלא טועה, שאי אפשר להתיר את עצמו בלא חרטה מעיקרא, ובלא יחיד מומחה או ג' הדיוטות, ועוד שהלכה כרב פפא דאמר שצריך לפרט הנדר.

ומה שאומרים נוסח זה רק ביום הכיפורים ולא כבר בראש השנה, כדברי הגמרא הנ"ל, מבאר רבינו תם כי דחו ההכרזה ליום הכיפורים, שאז מתכנס קהל גדול בבית הכנסת.

מנגד, היו שהקשו על רבנו תם כי הוא בא לתקן ורק גרע. משום שנוסח ההכרזה המקדימה גורם לכך שהמון העם יזלזל בנדרים. (וכל דברי הגמרא נאמרו לתלמיד חכם ששומר דברו ולא להמון העם שמתקבץ בערב יום כיפור)⁶. לכן מוטב רק להפר בדיעבד את הנדרים של העבר. וביחס לקושיות שהעלה, כבר כתבו ליישב כולן:

בית יוסף סימן תריט: נראה כמנהג הקדמונים (לומר 'מיום כיפורים שעבר') ומה שהוקשה לרבינו תם, דבעינן חרטה על הנדר מעיקרא, אכן סהדי דכל מי שעבר על נדרו הוא מתחרט מעיקרא כדי להינצל מן העונש. ומה שהקשה דבעינן שלשה הדיוטות, כל הקהל אומרים אותו איש איש בלחש [וכל הקהל הם בית דין שמבטלים זה לזה]. והא שאמר רב פפא שצריך לפרט הנדר, הוא כשבא לפני חכם להתיר לו נדרו [אבל כשמבטל בצורה כוללת את כל הנדרים בעיוכ"פ, לא הצריכו לפרט].

בין כך ובין כך, שבה ונשאלת השאלה עמה פתחנו: כיצד הפך עניין טכני כזה לשער התפילה והתשובה ביום הקדוש? ומדוע דבקה בו מנגינה של בכי והתעוררות הנפש?

ד. טעם מעניין לאמירת כל נדרי (ולהתרגשות הטמונה באמירה) מובא בזוהר הקדוש:

4. רעיא מהימנא פנחס רנה, א: אינון דאית עלייהו גזר דין בנדר ובשבועה, בגין דא תקינו למימר ביה כל נדרי ואסרי כו' לא שרירין ולא קיימין ... ונסלח לכל עדת בני ישראל.

פירוש הדברים הוא, שבקשת התרת הנדרים מכוונת כלפי הנדרים של מעלה. אנו מבקשים מהקב"ה שאותם אנשים שנקבע עליהם גזר דין חמור בנדר ובשבועה של מעלה, תהיה השבועה בטלה. עוד

⁶ למה כל נדרי כתוב בארמית? כמה פוסקים הוסיפו כי בכוונה לא מתרגמים אותו ללשון הקודש, כדי שלא להקל את נוסח התרת הנדרים בפני המון העם.

מבואר בתיקוני זוהר כי מבקשים את התרת השבועה של הקב"ה שלא יבוא בירושלים של מעלה עד שתיבנה ירושלים של מטה, אלא בקשתנו להביא את הגאולה עוד קודם שנהיה ראויים לה.

הסבר נוסף התפשט בימינו, אך להעיר שהוא מובא רק בספרים שנדפסו בשנים האחרונות:

אוצר מנהגי ישורון שם: לפי שהאנוסים של ספרד היו באים בסתר במערות ביום כיפור להתפלל והיו זכרים בשעת אמירת כל נדרי שבועותיהם ונדריהם שנשבעו לצוררים והיו מתכוונים לבטל אותם.

אולם אנו רוצים להרחיב בדברי רבנו הזקן אשר מסבירים באופן מעמיק את עוצמת הכאב והשבר אשר נלווים אל תפילת כל נדרי מתוך לבו של כל אחד מאתנו ולא רק בימי האנוסים בספרד.

נפתח עם סיפור חסידי ישן (סיפורי חסידים ז'וין 24): אחד מגדולי אדמור"י החסידות היה רבי ישראל מרוז'ין, "הרוז'ינר הקדוש". אחד מחסידיו יצא פעם לבקרו בימי החנוכה והשתוללה בחוץ סופת שלג עזה. החסיד עצר בפונדק יהודי כדי להעביר את הלילה ובאמצע הלילה נשמעו דפיקות עזות על דלת הפונדק. קבוצת שוודים פרצה פנימה וקשרה בחבלים את בני הבית. החסיד שמע את הצעקות ומחדרו וחשש כי אלו רגעיו האחרונים. היה באמתחתו ספר זוהר והוא החל לקרוא בו בבכיות.

ראש השוודים שמע את הבכיות ונכנס לחדרו של החסיד. הוא ראה לפניו אדם מרשים ועיניו זולגות דמעות. הגזלן הביט בחסיד והיה נדמה לו כי הוא מכיר אותו, עד שנזכר. היה זה חברו משה-יהודה שלמד אתו בתלמוד תורה ובישיבה. הוא הזדעזע מהמפגש, הורה לשוודים לפתוח את החבלים ואחר כך התיישב עם החסיד לספר את הקורות אותו. הם נזכרו בימים עברו בהם אותו גזלן היה פאר התלמידים בישיבה. הוא זכה לקבל אף הצעת נישואין מפתה: להתחתן עם בת המוזג ולשבת כל ימיו על שולחן חמיו. וכך היה: אשתו ניהלה את העסק והוא ישב והגה בתורה.

פעם נכנסה אשתו לחדרו ואמרה כי טוב היה אילו היו חוסכים מעט כסף מהצד והרי יש לו ראש מצוין וביכולתו לעשות עוד דברים במקביל ללימוד. היא סיפרה כי למטה בפונדק יושבת חבורת גויים ומתקוטטת על סכום כסף בשותפות. תצא אליהם ותערוך פשרה בחכמתך. הוא עשה את העבודה ובני החבורה היו מרוצים מאוד. אחרי חודשיים הם הופיעו שוב וביקשו את עזרתו בחלוקת הרכוש. כשהקשיב להם, הלב שלו אמר כי מדובר במסחר לא ישר ומעורבת כאן איזו עוולה, אך הפיתוי הכספי היה גדול והוא הרגיע את מצפונו כי אין זה נוגע אליו. הם החלו לבוא לעתים תכופות והוא הבין בהדרגה שהוא נלכד לכת מרצחים המלסטמים את הבריות, אך הוא כבר היה חשוף לסודות שלהם ולא היה יכול לקום וללכת. הוא הרגיע את עצמו בטענה שהם גוזלים בעלי אחוזות נוכריים ואין זה עניינו. טבעו של עולם הוא שההרגל נעשה טבע והוא עשה את מלאכתו בשוויון נפש.

לילה אחד נשמעו דפיקות על חלון חדרו בבית המזיגה. אחד השוודים הופיע מבוהל וסיפר כי הם הסתבכו באירוע שוד של אדון פלוני והם מוכרחים את עזרתו. הוא לקח פטיש ורץ עמו לאותו מקום והיכה את העגלון של אותו אדון והרגו. כך הלך והתדרדר עד שהפך בעצמו לראש חבורת השוודים.

הסיפור הקשה הזה מעביר מסר יסודי: הבעיה הגדולה עם מעשה עבירה, היא לא רק בעצם מעשה העבירה שעשינו, אלא במה **שהעבירה עושה לנו**. אחרי מעשה עבירה, האדם לא שב להיות מה שהיה. הוא נעשה קשור ותפוס בה. הריח של התאוה נדבק באפו, הטעם של העבירה נתפס בשפתיו ובעיקר, האישיות שלו משתנה. העוון הופך להיות חלק מדרך החשיבה שלו והוא מתרגל אל הגישה.

לכן אומר בן עזאי בפרקי אבות: "הוי רץ [אפילו] למצווה קלה, שמצווה גוררת מצווה ועבירה גוררת עבירה". בן עזאי מלמד שהחיים בנויים כמו רכבת, שום מעשה אינו נותר קיים לבדו ולעצמו, אלא הוא מזמין וגורר אחריו את המעשה הבא. שכן כל מעשה שמתרחש בחיינו – כורך חבל סביבנו וקושר את הנפש אליו והמעשה הבא הוא כבר בלתי נמנע.

שמעתי פעם משל חד לכך: מעשה ברב ותלמיד שהלכו יחד בדרך. הם עברו על שפת הים וראו אישה שעושה כביסה במי הים. לפתע היא מעדה ונפלה לעומק המים. הרב לא השתהה, קפץ לתוך המים ומשה אותה. אחר כך הם המשיכו ללכת יחד ואחרי חצי יום אמר התלמיד לרב: רבי, אודה על האמת

שאני מבולבל ממה שקרה. אתה הרמת את האישה בידיך ונשאת אותה עד שפת הים. ענה לו הרב:
אני הנחתי אותה שם ואתה סוּחב את העניין חצי יום בראש.

הגמרא נוקטת בדימוי הבא:

5. סוטה ג,ב: כל העושה מצוה אחת בעוה"ז מקדמתו והולכת לפניו לעולם הבא ... וכל העובר עבירה אחת בעוה"ז מלפפתו והולכת לפניו ליום הדין ... רבי אליעזר אומר: **קשורה בו ככלב.**

בכך מבאר רבנו הזקן בתניא את הלשון "איסור": עבירה נקראת בשם "איסור", משום שהיא כורכת חבל סביב האדם ואוסרת אותו בו, כמו אדם האסור בבית האסורים.

וזאת רק התוצאה הראשונה מהחטא, אך מכך משתלשלת תוצאה חריפה יותר: אחרי שהאדם אינו מצליח להיחלץ מהחטא, הוא נופל בתוך ייאוש וגוזר תובנות חדשות על עצמו. הוא טיפוס שפל, הוא טיפוס חומרי, הוא עצלן מדי, הוא טיפוס כבד, הוא זקן בשביל להשתנות ומאבד את התקווה.

[ואולי בכל זה אפשר ליישב סיפור טראגי ומפורסם: הגמרא מספרת על ריש לקיש שהיה גזלן דרכים ואז שב בתשובה בעקבות דבריו של רבי יוחנן. הגמרא ממשיכה ומספרת כי ריש לקיש ורבי יוחנן הפכו להיות ידידים בלב ונפש וכל התלמוד מלא בוויכוחים וחילוקי דעות ביניהם.

הגמרא ממשיכה ומספרת את הסוף הטראגי של שניהם: פעם עלה וויכוח בישיבה אודות כלי ברזל מסוים ממתי הוא מקבל טומאה. רבי יוחנן טען כי הוא נחשב כלי מעת שמצרפים אותו באש ואילו ריש לקיש טען כי הוא נחשב כלי משלב מאוחר יותר, כשמעבירים אותו במים אחרי האש. רבי יוחנן הגיב בצניות כי ריש לקיש מבין בזה יותר ממנו, שהרי הוא היה גזלן ובקי בהכנת כלי ברזל. ריש לקיש נפגע קשות מההערה, עזב את הישיבה ונפטר מרוב צער. בעקבותיו, נטרפה דעתו של רבי יוחנן ואף הוא הלך מהעולם בצער.

וכאן עולה השאלה, מדוע ריש לקיש נשבר מהדברים? האם אסור לומר בדיחה צינית בין ידידים?! במיוחד שההערה הזו לא שיקפה כלל את דעת רבי יוחנן עליו והוא העריץ ואהבו באהבת אח (יותר מדויק: אהבת גיס. ריש לקיש נשא את אחותו של רבי יוחנן). כך מספרת שם הגמרא כי החכמים ניסו לנחם את רבי יוחנן אחרי לכתו של ריש לקיש והושיבו תלמיד חכם אחר כדי שילמד עמו. על כל אמרה שרבי יוחנן אמר, אותו תלמיד הביא עשרים וארבע ראיות, אך רבי יוחנן קרא בכאב: איפה ריש לקיש שעל כל אמרה היה מעורר נגדי עשרים וארבע קושיות... אם כן, מדוע ריש לקיש נשבר כל כך?

יש לומר בדרך אפשר לפי דברי רבנו הזקן הנ"ל כי ריש לקיש נשבר מההבנה, שהוא לא הצליח להשתחרר מהעבר. דברי רבי יוחנן לימדו אותו כי העבר הנורא שלו כביכול "אחוז בו ככלב".

ואחרי כל זה מובנת היטב הזעקה של כל נדרי: מגיע יום כיפור ויהודי רוצה להתחדש. הוא רוצה להניח מאחוריו את השנה שהייתה ולדבוק בקדושה. הרי ידוע שאפילו השטן שובת ביום הכיפורים ולכן המילה "השטן" היא בגימטרייה 364, משום שיום אחד בשנה הוא אינו עובד. אולם האדם אינו מצליח להתקדם, משום שהוא כבול ואסור בנדריים וקשרים שאוזקים אותו אליהם. טעם החטא על שפתיו.

לכן נפתחת התפילה בזעקה מלב שבור: "כל נדרי ואסרי ... לא שרירין ולא קיימין". כל האיסורים שאוסרים אותי, ויותר מזה: כל הנדריים ותובנות הייאוש שהגעתי אליהן בעקבות החטא – יהיו בטלים ומבוטלים לא שרירין ולא קיימין.

שכן יהודי ניחן בנשמה אלוקית, אין סופית ובכל רגע ביכולתו לשבור את הכבלים, לנתק את האזיקים ולהתגלות במלוא יופיו הפנימי. כך הרי ניבא בלעם על עם ישראל: רגעים הם רובצים כארי ונראים חלילה ככל האומות, אך אז מתגלה עוצמתם המלכותית והם נישאים על פני כל העמים. מה שיגיע לידי שיא ושלמות בגאולה האמתית והשלמה במהרה בימינו.

ליקוטי תורה במדבר פה,א: וזהו שכתוב ושמע אביה את נדרה ... שהאב מפר את הנדר כי מבחינת אהבה רבה הוא מפר, כתרגומו מבטל כל האיסורים והקישורים אשר כנסת ישראל היא אסורה וקשורה ואין חבוש מתיר עצמו כי אם על ידי מדת אהבה רבה בחינת אביה. וענין האיסורים שהיא אסורה וקשורה בהן יש לומר דהיינו חלישות כוח הנפש שאין בכוחה לצאת מנרתקה ומאסרה כו' חומריות הגוף ונפש הבהמית ... ויש לומר שהפרת נדרים ביום הכיפורים היינו שעל ידי התשובה נמשך בחינת הפרת וביטול הקישורים וגילוי אהבה רבה בנפש.

**כתיבת השיעור והפצתו באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי רבנו ברחבי תבל**

**ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי
ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי
להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולרפואה שלמה של מרת
שיינא בעשא בתיה בת פייגה**

**שיעורי חודש תשרי תשע"ח מוקדשים
לזכות ר' לוי יצחק משה בן שיינדל ומשפחתו
להבאת הגאולה בפועל ממש
מתוך בריאות ועשירות, נחת, שמחה וטוב לבב**